

СВІТОВИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИМОГ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

GLOBAL EXPERIENCE OF REGULATORY AND LEGAL REGULATION ENSURING THE STATE SECURITY REQUIREMENTS OF UKRAINE

Кумейко А.В., докторант відділу аспірантури і докторантури
Національна академія Служби безпеки України

Метою наукової статті визначено дослідження світового досвіду нормативно-правового регулювання забезпечення вимог державної безпеки України. Визначено, що процеси глобалізації та транскордонного формування злочинності та проявів тероризму, а також процеси євроінтеграції України вимагають звернення дослідницької уваги на забезпечення запобігання проявам правопорушень, що посягають на державну та міждержавну безпеку, встановлення форм національного та світового співробітництва у такій сфері суспільних правовідносин. Визначено, що під державною безпекою розуміється відповідний стан, що характеризується якісною та добросовісною взаємодією у сфері запобігання тероризму, недотриманню вимог територіальної цілісності та суверенітету сучасних держав. Підкреслено, що «безпекові» угоди, укладені між Україною та іншими країнами в період російського вторгнення на її територію (впродовж 2022–2024 рр.), містять невичерпний перелік заходів міжнародного та міждержавного співробітництва, що дозволяє розширювати заходи та інструментарій із забезпечення територіальної цілісності та недоторканості країн. До форм міжнародного співробітництва з питань запобігання правопорушень, що посягають на державну безпеку, віднесено боротьбу із тероризмом, що втілюється у виконанні запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав в межах відповідних договорів та угод. Зроблено висновок, що наявною тенденцією зменшення кількості правоохоронних органів, що мають відповідні спеціальні характеристики, однак при цьому відповідні спеціальні служби, що відокремлюються від системи правоохоронних органів, мають пріоритетну компетенцію із запобігання проявам загроз державній безпеці та суспільству.

Ключові слова: державна безпека, Служба безпеки України, принципи, взаємодія, повноваження, контроль.

The purpose of the scientific article is to study the global experience of normative and legal regulation of ensuring the requirements of the state security of Ukraine. It was determined that the processes of globalization and cross-border formation of crime and manifestations of terrorism, as well as the processes of European integration of Ukraine, require research attention to be paid to ensuring the prevention of manifestations of offenses that encroach on state and interstate security, establishing forms of national and global cooperation in such a sphere of public relations. It was determined that state security is understood as a state characterized by high-quality and conscientious cooperation in the field of terrorism prevention, non-compliance with the requirements of territorial integrity and sovereignty of modern states. It is emphasized that the «security» agreements concluded between Ukraine and other countries during the period of the Russian invasion of its territory (during 2022–2024) contain an inexhaustible list of measures of international and interstate cooperation, which allows expanding the measures and tools for ensuring territorial integrity and inviolability of countries. Forms of international cooperation on the prevention of offenses affecting state security include the fight against terrorism, which is embodied in the fulfillment of requests of relevant international law enforcement organizations and law enforcement agencies of other states within the framework of relevant treaties and agreements. It was concluded that there is a tendency to decrease the number of law enforcement agencies that have a special character, but at the same time, the relevant special services that are separated from the system of law enforcement agencies have a priority competence to prevent manifestations of threats to state security and society.

Key words: state security, Security Service of Ukraine, principles, interaction, powers, control.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та транскордонного формування злочинності та проявів тероризму, а також процеси євроінтеграції України вимагають звернення дослідницької уваги на забезпечення запобігання проявам правопорушень, що посягають на державну та міждержавну безпеку, встановлення форм національного та світового співробітництва у такій сфері суспільних правовідносин.

Сучасний стан воєнної військової агресії, що здійснюється російською федерацією на території України, засвідчив необхідність застосування глобалізаційних підходів до вирішення проблеми забезпечення безпеки у сучасному світі [1, с. 135–137]. Україна залишається обіймати таке геополітичне становище, що складає коло інтересів зарубіжних держав, що засвідчила її історія розвитку впродовж століть. Забезпечення державної безпеки України має враховувати позитивні надбання та досвід міжнародного співробітництва, що функціонально в сучасних умовах має гарантувати її територіальну цілісність [2, с. 173].

Вжиття заходів із міжнародного співробітництва з питань запобігання вчиненням правопорушень, що посягають на державну безпеку, полягає у досягненні таких функціональних цілей, як: формування систем колективної і регіональної безпеки; скорочення обсягів військового виробництва; запобігання проявам міжнародного співробітництва у врегулюванні екологічних, соціально-економічних, гуманітарних питань.

Стан наукової розробки проблеми. Питання забезпечення ефективності подолання внутрішніх та зовнішніх загроз державної безпеки в різні часи досліджувались у наукових працях таких вчених, як В.Л. Грохольський [3, с. 120–124], О.Ф. Долженков [4], О.Ю. Дрозд [5], Є.О. Дубовий [6], В.А. Ліпкан [7], Ю.О. Легеза [8, с. 42–49], Є.О. Легеза [9] та ін.

Отже, вирішення завдань із запобігання проявам порушень у сфері державної безпеки є стратегічно важливим та відноситься до змісту діяльності СБУ. Розвиток суспільного життя в Україні засвідчив виникнення нових видів правопорушень у сфері державної безпеки, серед яких варто виокремити такі діяння, як діяння кібертероризму, колобарачійна діяльність, екстремізм, неофашизм, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму тощо.

Метою наукової статті визначено дослідження світового досвіду нормативно-правового регулювання забезпечення вимог державної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Статуту ООН встановлюється, що цілями діяльності світового співтовариства є: запобігання виникненню міждержавних або внутрішніх конфліктів; унормування умов та механізмів врегулювання міждержавних та внутрішніх конфліктів шляхом спостереження та вжиття заходів із контролю за виконанням положень угод про припинення вогню та ворожих дій, розведення сторін, що перебувають

у стані військового конфлікту, в тому числі шляхом побудови інженерно-технічних споруд та об'єктів; надання гуманітарної допомоги населенню, що постраждало внаслідок порушення вимог регіональної безпеки, в тому числі внутрішньо переміщених осіб; здійснення правоохоронних функцій із забезпечення безпеки і додержання прав людини.

Реалізація міжнародного (світового) співробітництва у сфері забезпечення вимог державної безпеки пов'язується із застосуванням різноманітних форм миротворчої діяльності, що визнається як засіб зміцнення власної національної безпеки шляхом створення стабільного зовнішньополітичного середовища на глобальному та регіональному рівнях.

Нормативне регулювання здійснення миротворчої діяльності відбувається відповідно до документів ООН та ОБСЄ, а також Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО [10].

До форм міжнародного співробітництва з питань запобігання правопорушень, що посягають на державну безпеку, є боротьба із тероризмом [11]. Відповідно до ст. 1 Закону України від 20 березня 2003 року № 638-IV тероризмом визнається суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, торгун, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Задля запобігання проявам тероризму вживаються такі форми міжнародного співробітництва, як виконання запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав в межах відповідних договорів та угод.

Нормативно-правове регулювання здійснення міжнародного співробітництва пов'язується із такою тенденцією, як тенденцією зменшення кількості правоохоронних органів, що мають відіграти спеціальний характер [12]. Однак при цьому відповідні спеціальні служби, що відокремлюються від системи правоохоронних органів, мають пріоритетну компетенцію із запобігання проявам загроз державній безпеці та суспільству.

Відповідно до міжнародних актів безпека розуміється відповідно до Статуту ООН, що розуміється як прагнення «об'єднати <...> сили для підтримання міжнародного миру і безпеки» [13, с. 258]. Члени ОБСЄ у ст. 5 Заключного акту від 1 серпня 1975 року взяли зобов'язання – «утримуватися від будь-яких дій, що можуть погіршити стан до такого ступеня, що буде поставлено під загрозу підтримання міжнародного миру і безпеки» [14]. Відповідно до Декларації про принципи міжнародного права, що стосується дружніх відносин і співробітництва між державами, відповідно до Статуту ООН, визначається обов'язок держави «добросовісно виконувати свої зобов'язання, що стосуються підтримання міжнародного миру і безпеки і прагнути до підвищення ефективності, що базується на Статуті системи безпеки ООН» [15].

Узагальнюючи, необхідно констатувати, що під державною безпекою розуміється відповідний стан, що характеризується якісною та добросовісною взаємодією у сфері запобігання тероризму, недотриманню вимог територіальної цілісності та суверенітету сучасних держав.

Гарантування вимог державної безпеки відноситься до напрямів здійснення зовнішньополітичної діяльності країн, що має відповідати *загальноновизнаним принципам міжнародного права, положенням двосторонніх та багатосторонніх міжнародних договорів*.

Згідно із Законом України «Про міжнародні договори на території України» укладені й належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України

і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства [15]. У преамбулі до Закону «Про державний кордон України» зазначено, що Україна, керуючись Конституцією, Декларацією про державний суверенітет та Актом проголошення незалежності, неухильно проводить політику миру, виступаючи за зміцнення безпеки народів України, виходячи із принципів недоторканості державних територій та непорушності державного кордону, які є відображенням територіальної цілісності, політичної незалежності, суверенітету та єдності України [16].

Реалізація міжнародного співробітництва із запобігання правопорушень, що посягають на державу безпеку має відбуватися із дотриманням таких принципів, як принцип *pacta sunt servanda* – принцип добросовісності виконання договорів, принцип рівності, принцип недопустимості вирішення спорів між державами силовими методами та інші (ст. 2 Статуту ООН 1945 р.) [16]. Встановлені принципи, визначені у Статуті ООН мають універсальний характер, і обов'язкові до виконання. Однак при цьому російсько-українська війна засвідчила неспроможність міжнародних організацій забезпечити та гарантувати державну безпеку України, що вимагає перегляду нормативних та практичних підходів до встановлення конституційних та стратегічних засад запобігання тероризму, порушенню територіальної цілісності тощо.

Попри зазначене необхідно підкреслити, що Рада безпеки ООН володіє достатнім обсягом інструментарію із врегулювання будь-якого воєнного конфлікту у світі, що посягає на державну безпеку окремої країни, зокрема і врегулювання російсько-українського воєнного конфлікту. До інструментарію, яким володіє РБ ООН варто віднести: формування та направлення миротворчих груп та місій до зони військового збройного конфлікту; проведення перемовин між конфліктуючими сторонами. При цьому ООН позбавлено права втручання у врегулювання внутрішньо територіальних політичних конфліктів [16].

До важливих міжнародних актів, що регулюють діяльність із налагодження співробітництва із запобігання правопорушенням, що посягають на державну безпеку окремих країн, відносяться: Декларація принципів Генеральної Асамблеї ООН 24.10.1970 р., Декларація про виховання народів у дусі миру 1978 р., Декларація ООН про мирне вирішення міжнародних суперечок 1982 р. тощо. У зазначених документах встановлено такі спеціальні принципи міжнародного співробітництва з питань гарантування державної безпеки, як: запобігання заподіяння шкоди безпеці держав одна одній, що вимагає досягнення балансу інтересів країн-сусідів, що мають спільні геополітичні інтереси; недопустимість нанесення шкоди будь-якій державі, загрози її застосування, нанесення, прагнення до підтримання тієї стратегічної рівноваги, що склалася; принцип мирного врегулювання міждержавних конфліктів.

Правомірним є застосування зброї відповідно до Статуту ООН задля самооборони (ст. 51), задля правомірного втручання ООН у разі наявності загрози миру, порушення миру чи акту агресії (ст. 39 і ст. 42). Застосування зброї має бути обґрунтовано недостатністю та недовістю інших засобів врегулювання конфлікту, що посягає на державну безпеку.

Відповідно до міжнародних стандартів важливим є розуміння категорії «державна безпека» через призму дотримання принципів територіальної цілісності держав та їх територіальної недоторканості, що функціонально спрямовується на захист території держави від будь-яких посягань з боку інших держав, терористичних угруповань. «Держави-учасниці будуть поважати територіальну цілісність кожної із держави-учасниці. Відповідно до цього вони будуть утримуватися від будь-яких дій, несумісних із цілями і принципами Статуту ООН проти територіальної

цілісності, політичної незалежності або єдності будь-якої держави – учасниці і, зокрема, від будь-яких таких дій, які представляють собою застосування сили чи загрози силою [15]. Відповідно до ст. 4 Декларації принципів міжнародного співробітництва, затвердженої у Гельсінкі 1970 року, встановлено, що держави-учасниці однаково утримуватимуться від того, щоб перетворювати територію одна одної на об'єкт військової окупації, або інших прямих чи непрямих заходів застосування сили в порушення міжнародного права або на об'єкт придбання за допомогою таких заходів чи загрози їх застосування. Ніяка окупація або придбання такого роду не визнаватимуться законними [15].

Міжнародні засади забезпечення співпраці недержавних інституцій громадського суспільства та спеціальних служб встановлюються згідно із рекомендаціями ПАРС щодо організації контролю над внутрішніми службами безпеки, зокрема №1402 (1999) «Контроль за внутрішніми службами безпеки» [16], № 1713 (2005) «Демократичний аналіз сектору безпеки країнах-членах» тощо. Однак при цьому Комітет міністрів на підставі аналізу Рекомендації Парламентської асамблеї 1713 (2005) щодо демократичного контролю за сектором безпеки в державах-членах (збройні сили, поліція, служби розвідки, служби безпеки на кордонах і приватні служби безпеки) і передає її до урядів своїх держав-членів для інформації. Комітет міністрів вважає, що рекомендація порушує низку важливих питань, які заслуговують на подальше вивчення, не в останню чергу в контексті подальших дій до Доповіді Генерального секретаря відповідно до статті 52 Європейської конвенції з прав людини (документ SG/Inf(2006)) 5 від 28 лютого 2006 р.). Комітет міністрів передав рекомендацію для надання висновку Європейській комісії за демократію через право (Венеціанська комісія), Європейському комітету з проблем злочинності (CDPC) і Комітету експертів з тероризму (CODEXTER).

Отже, основоположними принципами гарантування державної безпеки на міжнародному рівні є: визнання заборони збройного вторгнення на територію іншої країни, крім випадків, обумовлених необхідністю втручання задля збереження миру; заборона окупації чи анексії території іншої держави, крім суворо визначених випадків; принцип непорушності державних кордонів.

Зокрема, принцип непорушності державних кордонів було закріплено вперше у договорі СРСР та ФРН від 12.09.1970 року [20]. Зміст принципу недоторканості кордонів можна звести до трьох елементів: 1) визнання існування кордонів як юридично встановлених відповідно до міжнародного права; 2) відмова від будь-яких територіальних претензій на даний момент або у майбутньому; 3) відмова від будь-яких інших посягань на ці кордони, включаючи загрозу силою чи її застосування [20].

В умовах відносної неспроможності гарантування миру та державної безпеки з боку ООН важливе значення набувають укладення двосторонніх та багатосторонніх договорів між країнами, укладення яких відбувається в порядку Закону України від 29 червня 2004 року № 1906-IV «Про міжнародні договори України». Наприклад, Україною було укладено ряд так званих безпекових угод, зокрема, з такими країнами, як: Великобританія, де передбачено надання допомоги з боку Великобританії щодо підтримки потенціалу та навчання, а також інфраструктури, необхідної для здійснення Україною внутрішнього контролю над власним повітряним простором; підтримку розвитку в Україні ВМС та Морської охорони Державної прикордонної служби України, здатних виконувати завдання з розмінування та здійснювати морську розвідку, патрулювання, берегову оборону й забезпечувати свободу судноплавства, допомагаючи Україні відбудувати її економіку; підтримку розвитку Збройних Сил України, включно з (але не обмежуючись): майбутньою структурою Збройних Сил; переходом до концепцій

і оперативних процедур НАТО; командно-штабною підготовкою; спільними навчаннями; посиленням сумісності й оперативної взаємосумісності із союзниками по НАТО; підтримку захисту та оборони кордону, його інженерного та фортифікаційного облаштування, спостереження, моніторингу за пересуванням військ противника, післявоєнної відбудови прикордонної інфраструктури, розмінування та утилізації вибухонебезпечних предметів; підтримку медичної підготовки та протезування [21; 22]; з Францією, де зазначено, що французький учасник надаватиме військову та цивільну допомогу, щоб Україна могла захистити свої суверенітет, незалежність і територіальну цілісність від агресії з боку Російської Федерації, на двосторонній основі через угоди і через установи та організації, стороною яких вона (Україна) є, а також французький учасник сприятиме зміцненню військового потенціалу, стійкості та економічної стабільності України з метою стримування будь-якої майбутньої агресії [23]. Крім того безпекова Угода між Францією та Україною передбачає співпрацю у сфері стратегічної комунікації та боротьби з іноземним втручанням і маніпулюванням інформацією, що розуміється як визнання учасниками Угоди, що Російська Федерація продовжує маніпулювати інформацією на підтримку своєї війни проти України, і прагнуть зусиллями продержувати взаємну підтримку зусиль один одного щодо протидії цифровому втручанням та маніпулюванню інформацією з боку Росії, а також пропаганді на світовому рівні. Французький учасник допоможе Україні приєднатися до колективних інструментів боротьби з іноземним втручанням та маніпулюванням інформацією. Учасники співпрацюватимуть для покращення спроможностей України протидіяти іноземному втручанням та інформаційним маніпуляціям, насамперед російській пропаганді та дезінформаційним кампаніям, обмінюватимуться досвідом, а також сприятимуть розробці спільних освітніх і навчальних програм для фахівців із цілісності інформації [23]. Окрема увага у безпековій Угоді між Україною та Францією приділена питанням співпраці у сфері кібербезпеки, що розуміється як співпраця задля надання можливостей Україні виявляти, стримувати і перешкоджати будь-якій кіберагресії, кібершпигунству, зокрема шляхом посилення кіберстійкості та захисту критичної інфраструктури від кібератак, одночасно підтримуючи модернізацію та реформування архітектури безпеки України, а також надаючи Україні міжнародну технічну допомогу; задля збільшення ціни безвідповідального використання кіберможливостей Російською Федерацією та іншими вороже налаштованими державними й недержавними суб'єктами проти Учасників; задля посилення оперативної співпраці в боротьбі з кіберзлочинністю; задля поглиблення співпраці України зі структурами ЄС та НАТО у сфері кібербезпеки [23].

Важливе значення у безпековій угоді між Францією та Україною відіграє вжиття заходів із забезпечення захисту критичної інфраструктури України. В межах такого співробітництва французький учасник сприятиме розвитку спроможностей захисту критичної інфраструктури України, у тому числі військовими засобами, надаючи пріоритет, але не обмежуючись сучасними засобами протиповітряної оборони. Учасники розглянуть спільні освітні та навчальні програми для фахівців із захисту критичної інфраструктури. Учасники посилюватимуть свою співпрацю у сфері покращення стійкості та готовності урядових і громадських структур, зокрема шляхом обміну інформацією, кращими практиками та набутим досвідом. Учасники також поглиблють співпрацю з питань оцінки вразливості життєво важливих ланцюгів постачання, реверс-інжинірингу критично важливих товарів і послуг, створення стратегічних запасів, а також пов'язаних із цим логістичних питань. Французький учасник працюватиме з Україною над визначенням джерел фінансування для

розвитку захисту і стійкості критичної інфраструктури, у тому числі через Фонд підтримки критичної інфраструктури та пріоритетних секторів української економіки та пріоритетних секторів української економіки, створений Французьким учасником для України [23].

Забезпечення державної безпеки України, що передбачено в межах безпекової Угоди із Францією, є вимоги співробітництва у сфері розвідки та контррозвідки, що полягає у прагненні учасників поглиблювати свою співпрацю у сфері розвідки та контррозвідки відповідно до рамок, визначених двосторонніми угодами, без шкоди для своїх національних інтересів та відповідно до законодавства кожного Учасника. Співробітництво у сфері боротьби з небезпечною організованою злочинністю між Францією та Україною вимагає вжиття заходів для протидії діяльності небезпечної організованої злочинності (далі – НОЗ), насамперед протидіятимуть особами і групами осіб, які намагаються проникнути в українське суспільство, мають злочинний вплив в окремих регіонах, у тому числі на тимчасово окупованих територіях, та які активно використовуються як інструмент гібридної війни для перешкоджання процесам відновлення і досягнення миру в Україні [23]. З метою протидії діяльності НОЗ Франція та Україна вживатимуть заходів щодо: проведення спільних операцій з виявлення та усунення НОЗ; аналізу криміногенної ситуації в країнах і визначення основних ризиків, пов'язаних з НОЗ;

виявлення та відстеження доходів і знаряддя організованої злочинності з метою сприяння їх вилученню та конфіскації, якщо вона може бути застосована; створення спільних робочих груп і спільних слідчих груп прокурорів та інших сторін в залежності від визначених потреб; сприяння проведеному навчань та обміну передовим досвідом [23]

Висновки. Варто наголосити, що «безпекові» угоди, укладені між Україною та іншими країнами в період російського вторгнення на її територію (впродовж 2022–2024 рр.), містять невичерпний перелік заходів міжнародного та міждержавного співробітництва, що дозволяє розширювати заходи та інструментарій із забезпечення територіальної цілісності та недоторканості країн.

До форм міжнародного співробітництва з питань запобігання правопорушень, що посягають на державну безпеку, віднесено боротьбу із тероризмом, що втілюється у виконанні запитів відповідних міжнародних правоохоронних організацій та правоохоронних органів інших держав в межах відповідних договорів та угод.

Отже, наявною тенденцією зменшення кількості правоохоронних органів, що мають відіграти спеціальний характер, однак при цьому відповідні спеціальні служби, що відокремлюються від системи правоохоронних органів, мають пріоритетну компетенцію із запобігання проявам загроз державній безпеці та суспільству.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзьобань О. П. Національна безпека України: концептуальні засади та світоглядний сенс. Х. : Майдан, 2007. 283 с.
2. Радовецька Л.В. Субєкти забезпечення державної безпеки України: теоретико-правові аспекти: дис. ... к.ю.н. 12.00.01. К., 2015. 266 с.
3. Грохольський В. Л. Загальні визначення принципів права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 2002. Вип. 19. С. 120–124.
4. Долженков О.Ф. До питання про оптимізацію співвідношення оперативно-розшукової та слідчої функції. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1999. Випуск 2. С. 25–29.
5. Дрозд О. Ю. Основні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції у сфері захисту викривачів. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.): у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 1. С. 94–96.
6. Дубовий Є. О. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності правоохоронних органів у сфері обігу підкацзних товарів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Науково-дослідному інституті публічного права. Національна академія внутрішніх справ, 2021. 24 с.
7. Ліпкан В. А. Національна безпека України. Київ. КНБ, 2009. 574 с.
8. Легеза Ю.О. Особливості кримінальної відповідальності за рейдерство. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*, 2022. № 1 (61), 42–49. <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.1.7>
9. Легеза Є.О., Легеза Ю.О. Напрями вдосконалення законодавства України в частині адміністративно-правового забезпечення реалізації економічної функції держави. *ScienceRise : Juridical Science*. 2019. Volume 2 (8). С. 28–33.
10. NATO Summit: NATO-Ukraine Commission. URL: <https://clintonwhitehouse5.archives.gov/WH/new/NATO/fact6.html#:~:text=At%20NATOs%20Madrid%20Summit%20in,emergency%2C%20scientific%20and%20environmental%20activities>.
11. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
12. Recommendation 1402 (1999) : Control of internal security services in Council of Europe member states. Official Gazette of the Council of Europe. April. 1999.
13. Світова та європейська інтеграція. Організаційні засади : навчальний посібник / [заг. ред. Я. Й. Малишка]. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2001. 402 с.
14. The Final Act of the Helsinki Conference, held on 1 August 1975, lays down ten principles that the States participating in the Conference on Security and Cooperation in Europe (CSCE) undertake to respect and put into practice in their mutual relations. URL: https://www.cvce.eu/content/publication/2005/7/12/1bccd494-0f57-4816-ad18-6aaba4d73d56/publishable_en.pdf
15. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations. New York, 24 October 1970. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/dpilfrscun/dpilfrscun.html>
16. Declaration on Fundamental Principles concerning the Contribution of the Mass Media to Strengthening Peace and International Understanding, to the Promotion of Human Rights and to Countering Racism, apartheid and incitement to war 28 November 1978. URL: https://geschichte-menschenrechte.de/fileadmin/editorial/download/Mass_Media_Declaration.pdf
17. Manila Declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes. New York, 15 November 1982. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/mdpsid/mdpsid.html>
18. Recommendation 1402 (1999) : Control of internal security services in Council of Europe member states. Official Gazette of the Council of Europe. April. 1999.
19. Democratic oversight of the security sector in member states Recommendation 1713 (2005). Reply from the Committee of Ministers adopted at the 969th meeting of the Ministers' Deputies (21 June 2006). URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=11529&lang=EN>
20. CONFERENCE ON SECURITY AND CO-OPERATION IN EUROPE FINAL ACT. 1975. URL: <https://www.osce.org/files/f/ documents/5/c/39501.pdf>
21. Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobotnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>
22. UK-Ukraine Agreement on Security Co-operation. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-agreement-on-security-co-operation>
23. Безпекова угода між Україною та Францією. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3828275-bezpekova-ugoda-mizh-ukrainou-ta-francieu-povnij-tekst.html>